

Kan Turalı'nın *kolça kopuzu* Nasıl *alça/elçe kopuz* Oldu?

Sadettin ÖZÇELİK

Yazma eserler üzerinde yaptığımız çalışmalarda metinde çeşitli yazım yanlışlarıyla karşılaşabiliriz. Yazım yanlışları genel anlamda birbiri yerine yazılan harfler, yazım eksiklikleri, yazım fazlalıkları vb. yanlışlardır. Yanlış yazımları aşmak ve metni doğru okumak bazen uzun zaman alabilir. Çünkü her yanlışın bulunduğu yerde metni doğru okuma yolunda doğru yöntemin seçilmiş olması gerekir. Metnin anlaşılmayan yanlış yazılmış kısmını çözmek için kullanılabilecek önemli yöntemlerden biri tamir yöntemidir. Çünkü yazarın yaptığı yanlışlardan biri de kelimeyi veya kelimenin bir kısmını eksik yazmaktır. Metnin eksik olduğunu düşündüğümüz yerinde bağlamın kılavuzluğunda tamir yöntemine başvurmak ve metni yeniden kurmak mümkün olabilir. Bu durumda sorunun bulunduğu noktadan çevreye doğru genişleyen bağlam dairelerinin yönlendirmesiyle farklı tamir yolları denemek mümkündür. Tamir şekli ve bağlam örtüştüğü zaman doğru sonucu bulmuş oluruz.

Dede Korkut metinlerinde birçok yazım sorunu bulunuyor. Söz konusu sorunlardan biri de bazı kelimelerin yazılışında birden fazla harf eksikliği nedeniyle bir ibare içerisindeki kelimelerin tanınmaz hâle gelmiş olmasıdır. Hatta öyle ki bazen yan yana yazılmış iki kelime tek kelime gibi algılanıp metin üzerinde yanlış okumalara sebep olabilmektedir. Bu tür problemlerin çözümü için bağlamdan yararlandığımız gibi aynı metnin başka yerlerinde geçen benzer kelimelerden veya benzer cümlelerden de yararlanabiliriz. İşte bu makalede, Dede Korkut'un *Kan Turalı Boyu*'nda geçen bir ibareyle ilgili bir yazım eksikliği ve bu yanlış yazımdan kaynaklanan yanlış okumalar nedeniyle ortaya çıkmış bazı sorunlar üzerinde durarak metin ve bağlam kılavuzluğunda tamir yöntemiyle bir çözüm teklifi sunmak istiyorum.

Dede Korkut'un *Kan Turalı Boyu* sadece Dresden nüshasında geçer. Hikâyede Kan Turalı'nın Trabzon tekfurunun kızı Selcan'a talip olduğu anlatılmaktadır. Trabzon tekfuru, kızı Selcan'ı almak isteyen kişinin boğa, aslan ve deveyle savaşıarak üçünü yenmesini şart koşmuştur. Kan Turalı, bu şart ge-

reğince sırasıyla boğa, aslan ve deve ile savaşmak üzere meydana çıkar. Kan Turalı bu üç hayvanla savaşmadan önce her defasında yiğitlerinden kendisini övmelerini ister: Birinci defa boğa ile savaşacağı sırada yiğitlerine seslenir ve *kolça kopuz*'u alıp kendisini övmelerini şu cümleyle ister:

Drs.92b.3-4: “**Kolça** kopuzum getirün, ögün meni!”

Kan Turalı üçüncü olarak deveyle savaşacağı sırada da yiğitlerinden *kolça kopuz*'u alıp kendisini övmelerini ister:

Drs.96a.4: Mere, **kolça** kopuzum çaluñ, ögün meni!

Bu ikisine karşılık Kan Turalı'nın ikinci olarak aslanla savaşacağı sırada övgü isteme şekli aynı, ancak kopuz kelimesinin önündeki ibare sorunludur. Olayın bu kısmını ve söz konusu edeceğimiz ibareyi metinde geçtiği yerde (Drs.93b.11) görelim:

Vardılar aslanı çıkardılar, meydana getürdiler. Aslan haykırdı meydanda ne kadar at varısa kan kaşandı. Yiğitleri eydür: ‘Bogadan kurtıldı, aslandan nece kurtıla?’ dediler, ağlaşdılar. Kan Turalı yiğitlerin ağlar gördi eydür: ko-puzum ele aluñ, meni ögün. (Drs.93b.6-11)

Şimdi de araştırmacıların söz konusu ibare ile ilgili okuma şekillerini ve -varsa- ibare ile ilgili anlamlandırmalarını görelim:

M. Ergin yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı verilmiş olan ibareyi mere alça (Ergin 1989: 190) okumuş, dizinde alça için “**al** al, kırmızı, pembe” anlamını vererek “a. ça” (Ergin 1991: 8-9) şeklinde işlemiş ve söz konusu ibareyi “Bre alca” (Ergin 1971: 143) şeklinde tercüme etmiştir.

O. Ş. Gökyay ibareyi mere alca (Gökyay 1973: 89.6) okumuş, sözlükte anlam vermeksizin “alca kopuz” (Gökyay 1973: 162) olarak işlemiş ve ibareyi “Bre, alca” (Gökyay 1995: 112) şeklinde tercüme etmiştir.

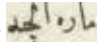
M. S. Kaçalın 1998 yılında sunduğu bir bildirisinde ibare ile ilgili olarak şu görüşe yer vermiştir:

Daha önce alça okunan bu sözcük Kolça kopuzum elüme virün (D.31.11, V.17.1). Kolça kopuzın eline virdiler (D.32.1, V.17.2) sözcelerine denk olarak elçe okunmalıdır. (Kaçalın 2004: 95).

S. Tezcan ve S. Özçelik bir açıklama yapmaksızın kelimeyi elçe okumuştur.

Söz konusu ibarenin yazımında bir eksiklik bulunduğunu, alça/ elçe şeklindeki okuyuşların yanlış olduğunu düşünüyor ve bir iki noktaya dikkat çekmek istiyorum.

* Şimdiye kadarki okumalara göre Kan Turalı'nın boğa, aslan ve deve ile savaşıacağı sırada arka arkaya üç defa kullanmış olduğu benzer cümlelerin sırası ve söz konusu kelime veya ibarenin yazım şekli ile metinde geçtiği yerler şöyledir:

Savaş Sırası	Yer	Kan Turalı'nın Sözü
boğa	92b.3-4	 kolça kopuzum götürün, öğün meni!
aslan	93b.11	Mere alça/ elçe kopuzum ele alun, meni öğün.
deve	96a.4	Mere, kolça kopuzum çalun, öğün meni!

* Yukarıdaki birinci cümlede kolça kelimesindeki re'nin fazladan yazılmış olduğu açıktır. Nitekim bütün araştırmacılar bu yazım şekline rağmen kelimeyi kolça okumuş; Tezcan dışındaki araştırmacılar ayrıca, kelimenin bu cümledeki yazım şekline dipnotta dikkat çekmiştir. Araştırmacıların kelimenin bu cümlede yanlış yazılmış olan kolça kelimesini diğer örneklerle göre okudukları anlaşılıyor. Bu durumda Kan Turalı, birinci ve üçüncü cümlede **kolça** kopuzum dediği hâlde neden ikinci cümlede **alça/ elçe** kopuzum kullanmış olsun?

Dresden nüshasında yukarıdaki örneklerden başka üç yerde daha kolça kopuz geçer ve kolça kelimesi, hep şeklinde yazılmıştır:

Drs.4b.7: “kolça kopuz götürüp elden ele begden bege ozan gezer.”

Drs.17b.11-12: “Menüm elümi şeşün, kolça kopuzum elüme verün.”

Drs.18a.1: “Elini şeşdiler, kolca kopuzın eline verdiler.”

Bu üç örnek, Vatikan nüshasında da (Vat.59b.5, 66b.1, 66b.2) kolça okunacak şekilde yazılmıştır.

Üzerinde durduğumuz söz konusu ikinci cümlede, şeklinde yazılmış olan örnek ise tektir. Kelimeyi elçe okumamız durumunda akla şöyle bir soru geliyor. El kadar kopuz olur mu? El büyüklüğünde bir kopuz, olsa olsa bir süs eşyası olabilir. Ayrıca bu olayın anlatıldığı veya kırk yiğidin kopuz çalıp Kan Turalı'yı övecekleri yer bir açık alandır; açık alanda kullanılacak olan kopuzun gür sesli olması için büyük olması gerekir. Bu nedenle kelimeyi elçe okumak bağlama uymaz. Nitekim Ergin ve Gökyay muhtemelen bundan dolayı renk ad olduğunu düşünerek kelimeyi alça okumuştur, ancak bu okuyuş da anlam vermiyor.

O hâlde Drs.93b.11'de geçen kelimenin yazımında başka bir sorun bulunduğu anlaşılıyor. Yazım şekline dikkat edildiğinde ve arasında çok yakın ve ortak bir benzerlik bulunduğu görülüyor. Bu durum, şeklinde ya-

zılmış olan ibarenin yazımında bir eksiklik olabileceğini düşündürüyor. Çünkü Dresden nüshasında şu cümlelerde geçen bazı kelimelerin başında yazılmamış kısımların bulunduğu görülür:

Drs.18b.3 “Senün de içinde ag sakallu [ba]ban varısa yigit...”

Drs.25a.2: “[ö]geç semüzin alup tutan...”

Drs.106b.6: “[Döne]bilmez Dölek Evren altı perlü çomagıyla...”

Drs.107a.9: “[Ag]ayılum koyunuñı yüklü kodum...”

Drs.108a.1: “[Ag]ayılun koyunuñı yüklü kodun, koç oldu.”

Drs.142a.10: “Ak sazun aslanın[un erkegin]de bir köküm var”

Drs.93b.11’de şeklinde yazılmış olan ibarenin bulunduğu yerde üç kelime olması gerektiğini düşünüyorum:

* Birinci kelimenin *mere* olduğu açıktır.

* İkinci kelime, *mere*’yi pekiştiren ve devamında elifle gösterilmiş olan a! ‘haydi!’ ünlemi olmalıdır.

* Üçüncü kelime ise cümlede eksik olarak (lça) şeklinde yazılmış kısımdır ve bence bu, (kolça) kelimesinin eksik yazılmış hâlidir; /ko/lça şeklinde tamir edilmelidir.

Bu düşüncemin gerekçeleri şunlardır:

Cümledeki *mere* kelimesi, iki yerde daha aynı şekilde yazılmıştır:

“ Mere sögli melik! Dönlügi altun ban evlerümi ...” (Drs.30b.9)

“ Mere bazirganlar! Bu aygırı ve dahı bu yayı ...” (Drs.38a.11)

Söz konusu cümlede Kan Turalı’nın yiğitlerine seslenmesi söz konusudur. Ozan seslenmeyi *mere* ile yapmış ve a! ‘haydi’ ile pekiştirmiştir. Ancak yazıcı, elifin devamında (kolça) şeklinde yazması gerekirken baştaki iki harfi (kaf, vav) atlamış ve kelimenin sadece kısmını yazmıştır. Bu eksik yazılmış şekil, öündeki a! ‘haydi’ ünlemini gösteren elifle birlikte tek kelime () olarak görülmüş/ düşünölmüş ve alça, elçe şeklindeki yanlış okuma şekilleri ortaya çıkmıştır.

Kan Turalı’nın ağzından arka arkaya üç defa kullanılmış olan cümleinin ikincisinde de kolça kopuz bulunması gerektiği açıktır; söz konusu ibare *mere* a! /ko/lça şeklinde tamir edilerek okunmalıdır; bu okuma şekline göre cümle şöyle olacaktır:

Mere a! [ko]lça kopuzum ele aluñ, meni ögüñ. = ‘Bre, haydi kolça kopuzumu ele alın beni övün!’

Kaynaklar ve Kısaltmalar

Drs. Dede Korkut Dresden nüshası.

ERGİN, Muharrem (1971), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

_____ (1989), *Dede Korkut Kitabı I* (Giriş-Metin-Faksimile), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 169.

_____ (1991), *Dede Korkut Kitabı II* (İndeks-Gramer), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 219.

GÖKYAY, Orhan Şaik (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.

_____ (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

KAÇALIN, Mustafa S. (2004), Dede Korkud Kitabında Okuma Önerileri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1998/I*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 793, 93-100.

ÖZÇELİK, Sadettin (2005), *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin*, Ankara: Gazi Kitabevi.

_____ (2006), *Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar*, Ankara, Gazi Kitabevi.

TEZCAN, Semih; BOESCHOTEN, Hendrik (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1441.

_____ (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1457.

Vat. Dede Korkut Vatikan nüshası.